

Динаміка розвитку хореографічної культури та освіти

Кириленко Інеса Миколаївна¹

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми, Україна

E-mail: nadiakurylenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-4199-0294>

В умовах реформування вітчизняної системи освіти в цілому й у галузі мистецтва зокрема, де відбувається переоцінка та переосмислення пріоритетних культурних цінностей та ідеалів, постає необхідність звернутися до тих історично сформованих педагогічних традицій хореографічної освіти та культури, які, з одного боку, повинні бути збережені, а з іншого, адаптовані до нових умов українського культурного, економічного та політичного соціуму. Мета статті – проаналізувати особливості динаміки розвитку української хореографічної культури та освіти. Методи дослідження – загальнонаукові: (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення, зіставлення) для уточнення історіографії проблеми, що вивчається; історичні: історико-структурний, історико-генезисний, історико-діахронний, критеріально-комплексний, що забезпечили розвиток дослідницької структури; дозволили розкрити витоки розвитку хореографічної освіти і культури. У статті розглядаються особливості розвитку української хореографічної культури та освіти в контексті загальнокультурних тенденцій певної доби. Особливу увагу приділено національній культурній традиції, духовній сфері суспільства, зміні загальнокультурної парадигми, функціям хореографічної освіти та культури. Зазначено, що проблема динамічного розвитку сучасного танцювального мистецтва тісно пов'язана з невідповідним цивілізаційним і соціокультурним прогресом, зміною формату психолого-педагогічних підходів, методів і засобів хореографічної освіти. Вітчизняна система хореографічної освіти формувалася у процесі тривалої акультурації. Специфіка танцювальної освіти полягає у її двоцентричності: вона однаково тісно пов'язана і з освітньою сферою, і з художньо-виконавською практикою мистецтва. Реформування і становлення сучасної сценічної хореографії відбувалося впродовж діалектичного заперечення академічних традицій і побудови нових хореографічних форм. В умовах культурно-філософської доби постмодернізму феномен сучасної сценічної хореографії розглядається як стильове відображення мистецьких тенденцій синтезу.

Ключові слова: культура, хореографічна освіта, еволюція, танець, тенденції, культурогенеза.

Вступ. Становлення та розвиток педагогічних традицій вітчизняної хореографічної освіти має досить глибоку історію. Еволюція танцювальної культури ніколи не була ізольованою від загальнокультурних тенденцій тієї чи тієї епохи чи особливості національної культури. Танець не тільки був структурним елементом соціокультурної реальності, а жваво реагував на все, що відбувалося в матеріальній і духовній сферах життя людства, саме розвиток танцювальної культури відображає зміну загальної культурної парадигми.

Хореографічна освіта виконує амбівалентну функцію в системі художньої культури: з одного боку, маючи властивість фундаментальності та інерційності, вона зберігає канони академічної школи класичного та народного танцю, стабілізуючи тим самим духовні основи культури, з іншого – хореографічне утворення є джерелом динаміки багатьох сфер художнього життя, оскільки його цінність та технологічна варіативність створює новий тип мислення.

Нормативно-правові засади розроблення хореографічно-педагогічної освіти в Україні визначено в Законах «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту», у концепції розвитку педагогічної освіти у сфері культури та мистецтва, у державних програмах розвитку освіти.

У дослідженні орієнтувалися на різноаспектні праці в галузі філософії, історії, педагогіки, психології, теорії хореографічного мистецтва, що стали важливим джерелом вивчення процесів становлення та розвитку хореографічної культури і освіти. Зокрема, у колі нашої дослідницької уваги були філософські погляди мислителів на природу творчості (Г. Гегель, І. Кант, Платон, І. Фіхте, Ф. Шеллінг, К. Юнг); погляди культурологів (М. Бахтін, Б. Біблер, М. Каган) про дидактичний характер свідомості; еволюційну теорію культури (Л. Морган, Х. Спенсер, Е. Тейлор).

¹ магістр хореографії, магістрант Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

В Україні активізувалися дослідження щодо обґрунтування теоретичних та методичних засад хореографічно-педагогічної освіти (Л. Андрощук, Т. Благова, Ю. Волкова, О. Заболотна, С. Куценко, Г. Николаї, О. Мікулінська, Т. Повалій, О. Реброва, В. Солощенко та ін.).

Мета та завдання дослідження – здійснити аналіз особливості динаміки розвитку української хореографічної культури та освіти.

Методи дослідження. Методологічні засади дослідження представлено використанням загальнонаукових принципів детермінованості, єдності теорії та практики; використання індивідуального, особистісно-зорієнтованого, діяльнісного, аксіологічного, культурологічного, компетентнісного, синергетичного підходів до розвитку системи хореографічної освіти.

Результати дослідження. Хореографічна освіта, як і освіта загалом, детермінується соціально-економічними та суспільно-політичними процесами. Водночас вона є ефективним засобом соціалізації людини, розвитку її світоглядної культури, формування здатності до саморегуляції та самовдосконалення. Першим визначення поняття дав класик еволюціоністського напрямку Е. Тайлор, який розглядав культуру як сукупність її елементів: вірувань, традицій, мистецтва, звичаїв і тощо.

Хореографічне мистецтво чи хореографія (від грецького слова χορεία – хороводний танець і γράφω – записувати) розглядається як мистецтво твору, сценічної постановки танцю. Сам термін «хореографія» виник орієнтовно в 1700 роках для назви системи описування (стенографування) танців, пізніше це поняття стали застосовувати до танцювального мистецтва загалом.

Поняття «хореографічна культура» є досить містким і охоплює різноманітні процеси та окремі події, художні тенденції та діяльність митців, пов'язаних зі сценічним танцювальним мистецтвом тощо. Хореографічна культура – це складник художньої (музично-театральної) культури, відокремлена системою створення та трансляції мистецьких цінностей і позиціонує специфіку формування та функціонування суб'єктно-змістових компонентів балетного мистецтва (Горських, 2017: 65).

У кінці XIX – на початку XX століття поняття «хореографія» розуміли танцювальне мистецтво загалом (Плахотнюк, 2020: 96). Під культурою танцю розуміють рівень «танцювального розвитку» індивіда чи соціуму, міру наявності комплексу танцювальних навичок та звичок, якості дотримання прийнятих у конкретних просторово-часових координатах танцювальних норм (наприклад, етикету) та загальної культури поведінки під час танцювальної діяльності (ставлення до інших танців і тощо). Досвід уявлення культури як полікодової системи й особливої форми реалізації творчих інтенцій людини в усьому їх різноманітті відображено у працях Ю. Лотмана.

Проблема динамічного розвитку сучасного мистецтва танцю тісно пов'язана з невинним цивілізаційним, соціокультурним прогресом, змінами у форматі психолого-педагогічних підходів, методів та засобів хореографічної освіти.

Специфіка освіти в галузі танцю полягає в його біцентричності: вона водночас тісно пов'язана з освітньою сферою та з художньо-виконавчою практикою мистецтва. Історична культурологія, яка концентрує увагу на проблемах походження та мінливості культурних феноменів, сприяє поясненню культурогенезу хореографічної освіти, зумовленості динаміки її форм соціокультурними чинниками.

Окрім універсальної функції, освіта виконує особливу роль у хореографічній системі. Вона пов'язана з інерційністю освіти, яка зумовлена класичними канонами розвитку тіла як інструментом професії. Єдиний культурно-освітній простір регулює традиційну та інноваційну діяльність інститутів освіти та мистецтва. Унікальна функція хореографічної освіти у вітчизняній культурі пов'язана з класичними основами його змісту.

Хореографічне мистецтво пройшло складний шлях еволюційного розвитку. Першоджерелами танцю були різноманітні рухи, жести, що пов'язувалися з трудовими процесами, спостереженнями людини над природою, враженнями від довколишнього світу. Розвиток хореографічної культури відбувався в контексті загальноєвропейських художньо-мистецьких тенденцій.

Здатність до ритмовідчуття та його значення в пізнанні світу і творчості людини усвідомлювалось ще у Стародавні часи, уже в перших ученнях філософів Стародавньої Греції. Поняття гармонії і ритму мислились як універсальні характеристики впорядкувальної тенденції Космосу. Із XVII ст. почала складатися сучасна система сценічного танцю з поділом на класичний (та його різновиди) і народний. Танець розглядався як історико-культурологічний феномен, що є відображенням епохи.

Зародження мистецтва хореографії відбулося в давнину, коли сам танець виконував ритуальні функції (культові та релігійні церемонії, мисливські та інші обряди). Розвиток хореографічного мистецтва відбувався у Стародавньому Єгипті, Індії, Китаї, Стародавній Греції, Стародавньому Римі та інших, і поступово став сприйматись як видовище. За часів середньовіччя на хореографічне мистецтво

було накладено табу. Заборона була знята лише в Епоху Відродження, проте справжній період світанку мистецтва танцю започатковується із середини XVII століття. Розвиток мистецтва хореографії пов'язують із культурами Західноєвропейських країн – Австрії, Англії, Італії, а особливо Франції. Основні правила та закони класичного балету склались у VII – VIII століттях. На початку IX століття провідні школи класичного балету розвиваються в Італії та Франції. Розквіт мистецтва хореографії у другій половині XX століття пов'язаний із такими іменами, як Г. Уланова, О. Лепешинська, Ю. Григорович, М. Плісецька, Н. Безсмертна, М. Лієпа, В. Васильєв, Р. Нурієв, М. Баришніков та ін. (Плахотнюк, 2020: 25).

Розвиток національних хореографічних колективів, збагачених етнічними культурою та традиціями, визначив шлях розвитку українського хореографічного мистецтва.

Як приклад постнекласичного напрямку в хореографії можна назвати: 1. Сучасний танець (Contemporary Dance). 2. Вільний пластичний танець – новий вид танцю народжується на межі XIX – XX століть і, передусім, завдяки Айседорі Дункан. Модерн танець (Modern Dance) – напрям мистецтва танцю, що розвивався в Європі та США на початку XX століття, провідними представниками якого є Доріс Хамфрі, Чарлз Вейдман, Мері Вігман, Анья Хольм, Хосе Лімон, Лестер Хортон, Ерік Хоукінс, Анна Соколоф, Лої Фуллер, Марта Грем, Айседора Дункан, Рут СенДені, Тед Шон. Постмодерн танець (Postmodern Dance) – напрям мистецтва танцю, що розвивавсь у США та Європі у 1960 – 1970-ті рр., провідними представниками якого є Мерс Каннінгхем, Алвін Ейлі, Таллі Бітті, Дональд Мак-Кейл, Алвін Ніколаї, Тріша Браун.

Еволюцію естетики сучасного танцю XX століття можна позначити як поступове уникнення традицій класичного балету, розвиток танцю модерн із 20-х років XX ст. і постмодерн та сучасного танцю із 60-х. У наступні роки відхід від танцю модерн та різні форми сучасного танцю можна позначити як хореографічний матеріалізм нерепрезентативного авангардного танцю 60-х, розквіт соматичних практик у «новому танці» 70-х, фрагментована драматургія та звернення до глядача у 80-ті, відмова від якого або загальної хореографічної мови, вичерпування руху та концептуальний танець 90-х. У другій половині XX століття розвивається постмодерн, до арсеналу виразних засобів якого увійшли використання кіно- та фотопроекцій, ефекти освітлення, звука, електронна музика, з'явився жанр контактної хореографії, став домінувати одноактний балет-мініатюра тощо. Епоха постмодерну проголосила в танці свободу від будь-яких канонів та оповідань. Найбільш інтенсивним та популярним танцювальним жанром стає contemporary dance. Піонерами сучасного танцю вважаються Рут Сен-Дені, Доріс Хамфрі, Мері Вігман, Франсуа Дельсарт, Еміль Жак-Далькрос, Пол Тейлор, Рудольф фон Лабан, Лої Фуллер, Хосе Лімона та Марі Рамбер. Contemporary dance включає танцювальні техніки та стилі XX – XXI ст. (Плахотнюк, 2020).

Підставами типології історичних моделей хореографічного освіти стали основні теорії класичних еволюціоністів (Г. Спенсера, Л. Моргана, Е. Тайлора та інших). У культурно-історичному розвитку хореографічної освіти домінує прогресивно-поступальний тип руху. Водночас, відповідно до теорій неоеволюціоністів (М. Саллінс, Дж. Стюард, М. Харріс, Л. Уайт та ін.), ускладнення системи може включати періоди культурних зрушень, унаслідок чого соціальна система переходить щоразу на більш високий рівень розвитку, тому кожна наступна освітня модель представляє організовану і результативну інституційну форму. В історії наукової думки ритми, підйоми, спади соціальних та культурних процесів та явищ описано за допомогою хвилеподібної кривої як оборотні процеси (А. Ахієзер, Ф. Бродель, І. Валлерстайн, Н. Кондратьєв, Ю. Лотман, М. Петров, Й. Шумпетер, Ю. Яковець) (Андрощук).

Вітчизняна система хореографічної освіти складалась у процесі тривалої акультурації. Авторські італійські та французькі освітні системи представляли балетмайстри-педагоги Ж. Б. Ланд, А. Р. Фузано, Л. Парадіз, Ф. Гільфердінг, Г. Анжіоліні, Д. Канціані, Ле Пік, Ш. Дідло. Школи взаємодіяли одна з одною на ґрунті ментальності, трансформувалися. Синкретична освітня модель мала структурно просту форму. Освітній процес засвідчував єдність різних типів художньо-танцювальних практик, які ще не оформились в окремі рухові дисципліни (Горбатова, 2017: 68).

У період Романтизму змінилися культурно-ціннісні сенси хореографічного освіти. Вони визначалися культурною політикою «заміни іноземців» та формування вітчизняної системи підготовки кадрів. Освіта у сфері мистецтва танцю, як нова культурна форма першої половини XVIII століття, у єдності з театралью-сценічним мистецтвом виступили засобом європеїзації. У змісті освіти ствердився теоретико-практичний упорядкований курс урочного екзерсису, розроблений К. Блазісом та доповнений Ф. Тальоні. Це сприяло оформленню основної дисципліни – класичного танцю (Андрощук).

Культурні зрушення в соціальній реальності першої половини XX століття, суперечності, що накопичилися в освіті, ініціювали кризу академічної та народження нової, диференційованої моделі освіти. Перша хвиля змін пов'язана з крахом ідей гуманізму, світовими та вітчизняними війнами, девальвацією християнських цінностей, що відбилося в альтернативній естетиці та стилістиці мистецтва модернізму. У національну хореографію широко проникали інновації західноєвропейської хореографії, зокрема в розвитку вільного, ритмопластичного танцю, заснованого на природних рухах, що був передвісником танцю модерн (Андрощук).

Фаза зрілого розвитку диференційованої моделі – кінець 30-х років – середина 50-х (за винятком воєнних років). У цей час вийшла плеяда великих виконавців, це учениці А. Ваганової (Т. Вечеслова, Г. Уланова, Ф. Балабіна, О. Йордан, А. Шелест), В. Пономарьова (А. Єрмолаєв, В. Чабукіані, К. Сергєєв, Н. Зубковський), Н. Тарасова (Ю. Жданов, А. Лапаурі, М. Лавровський) та інших великих педагогів (Касьянова).

Зміна хореографічної освіти опосередковано зумовлена ментальністю культурної доби Постмодернізму. Нова полістилістична культура має множинний та несистемний характер. Відновлення міжкультурних контактів, творча свобода розширила стильове та жанрове різноманіття хореографічного мистецтва, оновила образотворчі засоби за рахунок дифузії стилів, урізноманітнила репертуар (Гуменюк, 2002: 25).

Змінилися культурно-ціннісні смисли танцю: із засобу пропаганди радянської культури, способу збереження національної ідентичності танець розширив функції культурної форми набуття особистої свободи та самовираження. Розмаїття танцювальних жанрів визначило процеси диверсифікації художньо-стильових освітніх напрямів. Із 1970-х років почав активно розвиватися напрям бальної (спортивної) хореографії, із початку 1990-х – сучасне танцювальне мистецтво.

Хвильова динаміка розвитку хореографічного освіти показує, що з 1960-их років відбувалося нестійке народження варіативної моделі. Фаза стабільного функціонування системи освіти спостерігалась у 80-ті – на початку 90-х років XX століття.

Сьогодні в Україні хореографічно-педагогічна освіта функціонує на базі двадцяти одного вишу, дванадцять із яких – педагогічні, а дев'ять – класичні університети. Навчання майбутніх учителів-хореографів здійснюється за спеціальностями: 013 – початкова освіта, 014 – середня освіта, 024 – хореографія; спеціалізації: початкова освіта і хореографія, хореографія, класична хореографія, народна хореографія, сучасна хореографія, сучасна бальна хореографія, художня культура, також відкриті магістратура та аспірантура із хореографії.

Високу результативність освіти демонструють міжнародні традиційні конкурси, фестивалі, огляди професійних та самодіяльних колективів. Початок XXI століття – це час активного впровадження альтернативних форм та авторських методик навчання, сміливого експериментування, співіснування державних та приватних форм освіти, академічних та інноваційних принципів навчання.

Висновки. Отже, розглянуто динаміку розвитку української хореографічної культури і освіти. Розкрито еволюцію хореографічного мистецтва від синкретизму до індивідуалізації образу танцю та встановлено, що індивідуалізація образного простору танцю визначилась вже в епоху Відродження, коли власне культ тіла, антропоцентризм та візуалізація події набули окремих усталених рис. Простежено, що традиційна українська танцювальна культура початку XX століття формувалась під впливом західноєвропейської балетної школи із багатим класичним репертуаром і художньо-стильовим розмаїттям. Реформування та становлення сучасної сценічної хореографії відбувалося такими шляхами, як діалектичне заперечення академічних традицій та побудова нових хореографічних форм. В умовах культурно-філософської доби постмодернізму феномен сучасної сценічної хореографії розглядається як стильове відображення художніх тенденцій синтезування. На майбутнє плануємо дослідити еволюцію хореографічної освіти на Сумщині.

Література

Андрощук Л. Еволюція хореографічного мистецтва як явища культури в контексті аналізу передумов відкриття хореографічно-педагогічних спеціальностей в вищих педагогічних навчальних закладах України. URL: dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/4315/1/

Біленька І. Г. Культура в суспільстві споживання: постмодерністські вияви. Культура України. Випуск 37. URL: ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura37/10

Благова Т. О. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів-хореографів у системі педагогічної освіти. *Збірник наукових праць*. Полтава, 2009. С. 145-153.

Благова Т. О. Розвиток хореографічної освіти в Україні: історико-педагогічний концепт: монографія. Полтава: ТОВ : АСМІ, 2020. 488 с.

Горбатова Н. О. Становлення хореографічної освіти в Україні (кінець XIX – початок XX століття). «*YoungScientist*». № 7 (47). July, 2017. С. 67-70.

Горських Ю. В. Розвиток хореографічно-педагогічної освіти на пострадянському просторі: монографія. Суми: ФОП Цьома С.П., 2017.

Гуменюк Т. К. Постмодернізм як транскультурний феномен. Естетичний аналіз: автореф. дис... д-ра філол. наук: спец. 09.00.08. К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. 38 с.

Касьянова О. Диверсифікація хореографічної освіти України в контексті євроінтеграційних процесів URL : <http://glierinstitute.org/ukr/digests/038/8>.

Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: навчальний посібник. Київ: Вікар, 2003. 335 с.

Ніколаї Г. Ю., Реброва О. Є. Теоретико-методологічні засади дослідження хореографічно-педагогічної освіти в Україні [Текст]. *Мистецтво та освіта*. 2016. № 3. С. 7-12.

Ніколаї Г. Ю. Тенденції розвитку мистецької освіти в контексті європейської інтеграції: інтеркультурний вимір. *Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: інтеркультурний вимір*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. С. 135-138.

Повалій Т. Л. Історія хореографічного мистецтва: навч.-метод. посібн. Суми: СПДФО Повалій К. В., 2014. 120 с.

Українське хореографічне мистецтво в контексті світової культури. Сучасний поліжанровий дискурс. Колективна монографія / За заг. ред. О. А. Плахотнюка. Львів: СПОЛОМ, 2020. 316 с.

Хендрик О. Ю. Хореографічна освіта України: соціально-педагогічний аспект. *Педагогічні науки: зб. наук. пр. Херсон. держ. ун-т*. Херсон, 2009. Вип. 51. С. 392-398.

Шариков Д. І. Теорія, історія та практика сучасної хореографії. Генезис і класифікація сучасної хореографії – напрями, стилі, види. Словник: монографія. К.: КиМУ, 2010. 208 с.

Dynamics of the development of choreographic culture and education

Kyrylenko Inesa²

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine

Relevance of research. Under conditions related to the reformation of the national education system in general and in the field of art in particular, when priority cultural values and ideals are being reassessed and rethought, it is becoming necessary to turn to those historically formed pedagogical traditions of choreographic education and culture, which, on the one hand, must be preserved, and on the other hand, adapted to the new conditions of the Ukrainian cultural, economic and political reality. The purpose of the article is to analyse the peculiarities of the development dynamics of the Ukrainian choreographic culture and education. These research methods are used: general scientific (analysis, synthesis, systematisation, comparison, generalisation, comparison) in order to clarify the historiography of the problem under study; historical (historical-structural, historical and genesis-based, historical-diachronic, criterial-complex) ensured the development of the research structure; made it possible to reveal the origins of the development of choreographic education and culture. The content of the study and its results. The article examines the peculiarities of the development of the Ukrainian choreographic culture and education in the context of general cultural trends of a certain era. Special attention is paid to the national cultural tradition, the spiritual sphere of society, the change of the general cultural paradigm, the functions of choreographic education and culture. It is noted that the problem of the dynamic development of modern dance art is closely related to the incessant civilisational and socio-cultural progress, the change in the format of psychological and pedagogical approaches, methods and means of choreographic education. The domestic system of choreographic education was formed in the process of long-term acculturation. The specificity of dance education lies in its bicentricity: it is equally closely connected with the educational sphere and with the artistic and performing practice of art. The reformation and development of modern stage choreography took place through the dialectical denial of academic traditions and the construction of new choreographic forms. Under conditions of the cultural and philosophical era of postmodernism, the phenomenon of modern stage choreography is considered as a stylistic reflection of the artistic trends of synthesis.

Keywords: culture, choreographic education, evolution, dance, trends, cultural genesis.

² Master of choreography, Graduate student Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

References

- Androshchuk, L. (2016) *Evolutsiia khoreorafichnoho mystetstva yak yavnyshcha kultury v konteksti analizu peredumov vidkryttia khoreorafichno-pedahohichnykh spetsialnostei v vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [The evolution of choreographic art as a cultural phenomenon in the context of the analysis of the prerequisites for the opening of choreographic-pedagogical specialties in higher pedagogical educational institutions of Ukraine]*. Retrieved from: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/4315/1/> [in Ukrainian].
- Bilenka, I.H. (2018) *Kultura v suspilstvi spozhyvannia: postmodernistski vyjavy [Culture in consumer society: postmodern manifestations]*. *Kultura Ukrainy – Culture of Ukraine*. Retrieved from: http://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura37/10 [in Ukrainian].
- Blahova, T.O. (2009) *Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky maibutnykh uchyteliv-khoreorafiv u systemi pedahohichnoi osvity [Peculiarities of professional training of future teachers-choreographers in the pedagogical education system]*. *Zbirnyk naukovykh prats – Collection of scientific papers*. Poltava (pp. 145 – 153) [in Ukrainian].
- Blahova, T.O. (2020) *Rozvytok khoreorafichnoi osvity v Ukraini: istoryko- pedahohichnyi kontsept [Development of choreographic education in Ukraine: historical and pedagogical concept]*. Poltava: TOV: ASMI [in Ukrainian].
- Horbatova, N.O. (2017) *Stanovlennia khoreorafichnoi osvity v Ukraini (kinets XIX – pochatok KhKh stolittia) [Formation of choreographic education in Ukraine (end of the 19th - beginning of the 20th century)]*. «*YoungScientist*» – “*Young Scientist*”, 7, 67 – 70 [in Ukrainian].
- Horskykh, Yu.V. (2017) *Rozvytok khoreorafichno-pedahohichnoi osvity na postradianskomu prostori [Development of choreographic and pedagogical education in the post-Soviet space]*. Sumy: FOP Tsyoma S.P. [in Ukrainian].
- Humeniuk, T.K. (2002) *Postmodernizm yak transkulturnyi fenomen. Estetychnyi analiz [Postmodernism as a transcultural phenomenon. Aesthetic analysis]* *Extended abstract of Doctor's philological sciences*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kasianova, O. *Dyversyfikatsiia khoreorafichnoi osvity Ukrainy v konteksti yevrointehratsiinykh protsesivie [Diversification of choreographic education of Ukraine in the context of European integration processes]*. Retrieved from: <http://glierinstitute.org/ukr/digests/038/8> [in Ukrainian].
- Khendryk, O.Yu. (2010) *Khoreorafichna osvita Ukrainy: sotsialno-pedahohichnyi aspekt [Choreographic education of Ukraine: socio-pedagogical aspect]*. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences*. Kherson, 51. 392-398 [in Ukrainian].
- Medvid, L.A. (2003) *Istoriia natsionalnoi osvity i pedahohichnoi dumky v Ukraini [History of national education and pedagogical thought in Ukraine]*. Kyiv: Vikar [in Ukrainian].
- Nikolai, H.Yu., Rebrova O.Ie. (2016) *Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia khoreorafichno-pedahohichnoi osvity v Ukraini [Theoretical and methodological foundations of the study of choreographic and pedagogical education in Ukraine]*. *Mystetstvo ta osvita – Art and education*, 3, 7-12 [in Ukrainian].
- Nikolai, H.Yu. (2013) *Tendentsii rozvytku mystetskoï osvity v konteksti yevropeiskoi intehratsii: interkulturnyi vymir [Trends in the development of art education in the context of European integration: intercultural dimension]*. *Mystetska osvita v konteksti yevropeiskoi intehratsii: interkulturnyi vymir – Art education in the context of European integration: intercultural dimension*. Sumy: Publishing house of the Sumy DPU named after A. S. Makarenko. 135-138 [in Ukrainian].
- Povalii, T.L. (2014) *Istoriia khoreorafichnoho mystetstva [History of choreographic art]*. Sumy: SPDFO Povalii K. V. [in Ukrainian].
- Plakhotniuk, O.A. (2020) *Ukrainske khoreorafichne mystetstvo v konteksti svitovoi kultury. Suchasnyi poli zhanrovyi dyskurs [Ukrainian choreographic art in the context of world culture. Modern poly genre discourse]*. Lviv: SPOLOM [in Ukrainian].
- Sharykov, D.I. (2010) *Teoriia, istoriia ta praktyka suchasnoi khoreorafii. Henezys i klasyfikatsiia suchasnoi khoreorafii – napriamy, styli, vydy [Theory, history and practice of modern choreography. Genesis and classification of modern choreography - directions, styles, types]*. Kyiv: KyMU [in Ukrainian].

Accepted: January 23, 2023

